

KONRAD BOLESŁAW JAN ZEMBRZUSKI –
LEKARZ-ZAŁOŻYCIEL POWOJENNEGO HARCERSTWA
W OLSZTYNIE

DOCTOR KONRAD BOLESŁAW JAN ZEMBRZUSKI –
THE INITIATOR OF POST-WAR SCOUTING
IN OLSZTYN

Zenobiusz Michał Bednarski

*Okręgowa Warmińsko-Mazurska Izba Lekarska
w Olsztynie*

STRESZCZENIE

Konrad B. J. Zembrzuski urodził się 3 marca 1915 r. w Serocku, zmarł 16 marca 1986 r. w Warszawie. Ukończył Gimnazjum im. Piotra Skargi w Pułtusku, gdzie 13 maja 1933 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. Studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego rozpoczął w 1934 r. jako wychowanek Szkoły Podchorążych Sanitarnych. W chwili wybuchu wojny w 1939 r. był absolwentem i nie posiadał dyplomu lekarskiego. Brał udział w wojnie obronnej w 1939 r. Po zakończeniu działań na terenie Polski powrócił do Warszawy i działał w konspiracyjnym harcerstwie – Szarych Szeregach. W październiku 1942 r. aresztowany w związku z ujawnieniem harcerskiej siatki konspiracyjnej Chorągwi Lubelskiej i osadzony w więzieniu na Pawiaku. Po śledztwie przebywał w obozie w Majdanku, Płaszowie, Gross-Rosen, Lutomerzycach, gdzie przebył tyfus plamisty. Uwolniony z obozu przez wojska radzieckie powrócił do kraju. Po zdaniu końcowych egzaminów 11 sierpnia 1945 r. otrzymał dyplom lekarza na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego. 1 września 1945 r. mianowany nadzwyczajnym komisarzem do walki z epidemiami w Okręgu Mazurskim i lekarzem epidemicznym Filii Państwowego Zakładu Higieny w Olsztynie. 1 maja 1953 r. odszedł do Ministerstwa Zdrowia w Warszawie. Jako harcmistrz był w Olsztynie jednym z założycieli powojennego harcerstwa. Uzyskał specjalizację w zakresie epidemiologii (1954) i stopień dr. n. med. 20 grudnia 1960 r. Po przejściu na emeryturę działał nadal w harcerstwie. Opublikował około 70 prac o chorobach odzwierzęcych i pasożytach jelitowych – szczególnie tasiemczy-

cach. Był członkiem Polskiego Towarzystwa Epidemiologicznego i Lekarzy Chorób Zakaźnych oraz Polskiego Towarzystwa Parazytologicznego.

ABSTRACT

Konrad B. J. Zembrzuski was born on March 3, 1915, in Serock and he died on March 16, 1986, in Warsaw. He completed the Piotr Skarga High School in Pułtusk on May 13, 1933.

He began his studies at the Faculty of Medicine of the University of Warsaw in 1934 as a former student of the Sanitary Military College. When World War II broke out in 1939, he had completed his education at the University, but he had not received a physician's diploma. He participated in The Polish Defensive War of 1939. He was arrested in October 1942 in connection with the disclosure of the scout conspiracy and was imprisoned in Pawiak Prison and, following the investigation, he was sent to German concentration camps in Majdanek, Płaszów, Gross-Rosen and Lutomerzyce. He suffered from typhus in the last one. After the liberation of that camp by Soviet soldiers, Zembrzuski returned to Poland. He received a physician's diploma on August 11, 1945 from the Faculty of Medicine of the University of Warsaw. On September 1, 1945 he was appointed commissioner-doctor for infectious diseases in the District of Mazury and epidemiologist in the Olsztyn Branch of the National Institute of Hygiene. On May 31, 1953 he moved to the Ministry of Health in Warsaw. From February 1, 1955 he worked as lecturer in the National Institute of Hygiene in Warsaw. He specialized in epidemiology and was conferred the degree of Doctor of Medical Science on December 20, 1960. He was one of the organizers of scouting in Olsztyn. He published more than 70 papers about zoonoses and parasitoses (particularly taeniasis). Having retired from his medical career, he remained active in scouting. He was a member of The Polish Epidemiological Society and the Polish Parasitological Society.

Słowa kluczowe: dr Zembrzuski, lekarz, harcerz.

Key words: dr Zembrzuski, physician, scout.

Sic erat in fatis

Owidiusz, *Fasti* 1, 481.

Konrad B. J. Zembrzuski urodził się 3 marca w Serocku [1, 2, 5–9]. Był synem Ignacego i Marii ze Strzałkowskich małżonków Zembrzuskich. Do szkół uczęszczał w Pułtusku, gdzie po ukończeniu gimnazjum im. Piotra Skargi, uzyskał świadectwo dojrzałości 13 maja 1933 r. Należał do harcerstwa, uzyskując kolejno stopnie zastę-

powego, drużynowego 8. Mazowieckiej Drużyny Harcerskiej im. Stefana Czarnieckiego, hufcowego, członka Komendy Chorągwi Mazowieckiej, a od 1938 r. Głównej Kwatery Harcerzy. Był instruktorem harcerskim. Stopień harcmistrza otrzymał w marcu 1939 r. Wstąpił na Wydział Lekarski Uniwersytetu Warszawskiego w 1934 r. jako elew Szkoły Podchorążych Sanitarnych (XIII promocja 1934 r.). Przez kolegów zwany Kundzią – jak wspominał jego serdeczny kolega z tej samej promocji dr med. Roman Jakubski w liście do autora z 19 listopada 1997 r. Wybuch wojny uniemożliwił mu jako absolwentowi ukończenie studiów. Dyplom lekarza otrzymał dopiero 11 sierpnia 1945 r. Brał udział w wojnie obronnej w 1939 r., dowodząc oddziałem podchorążych sanitarnych.

Po zakończeniu działań wojennych powrócił do Warszawy, gdzie nawiązał kontakt z konspiracyjnym harcerstwem [8]. Działal w Stołecznym Komitecie Samopomocy Społecznej (SKSS) w Centrali Zespołów Pomocniczych. SKSS został powołany przez prezydenta Stefana Starzyńskiego w okresie oblężenia Warszawy. Miał pomagać ofiarom wojny oraz tworzyć miejsca pracy dla działaczy konspiracyjnych, legalizując niejako kontakty organizacji podziemnych. W Centrali Zespołów Pomocniczych, będącej jednym z ogniw CKSS, działali głównie instruktorzy harcerscy. Wśród nich był również K. Zembruski. To oni stworzyli w Warszawie pierwszą bazę organizacyjną Szarych Szeregów – Tajny Związek Harcerstwa Polskiego. K. Zembruski wchodził w skład władz Szarych Szeregów – Głównej Kwatery „Pasieki”. Otrzymał zadanie zorganizowania kolportażu tajnej prasy. Brał udział w wydaniu „Źródła”, stanowiącego organ „Pasieki”. Był odpowiedzialny za Akcję „N”, polegającą na rozprowadzaniu przez harcerzy ulotek i pism, wydawanych w języku niemieckim, wśród żołnierzy niemieckich. Celem tej akcji było szerzenie wśród nich braku wiary w zwycięstwo. Ta akcja propagandowa była dziełem Biura Informacji i Propagandy Komendy Głównej AK. Najbardziej odpowiedzialną jednak funkcją, jaką otrzymał, było wizytowanie Chorągwi Lubelskiej. W marcu 1941 r. władze niemieckie zlikwidowały SKSS i przy tej okazji aresztowano część redakcji „Źródła”. Wtedy K. Zembruski uniknął aresztowania. W październiku 1942 r. został aresztowany wśród kilkunastu osób w związku z ujawnieniem siatki konspiracyjnej Chorągwi Lubelskiej. Po długotrwałym śledztwie, z więzienia na Pawiaku, wywieziono go do obozu w Majdanku, stąd do obozu w Płaszowie, a następnie do Gross-Rosen. Pod koniec wojny, gdy front zbliżał się do Gross-Rosen, znalazł się w grupie więźniów pieszo pędzonych do obozu w Lutomerzycach w Czechosłowacji. Tu trafił na epidemię tyfusu płamistego. Ratując innych, sam zaraził się nim, ale wyszedł z choroby obronną ręką. Pomagając w zwalczaniu epidemii tyfusu, dotrwał do momentu oswobodzenia obozu w Lutomerzycach przez wojska radzieckie. Trudy dwuipółrocznego przebywania w obozach koncentracyjnych jako lekarz z powołania i człowiek o pogodnym usposobieniu oraz głębokiej religijności zniósł w stanie skrajnego wyniszczenia organizmu. Po opuszczeniu obozu znalazł się z grupą wycieńczonych więźniów pod

opieką sióstr zakonnych. Dzięki nim został niejako przywrócony do życia. A kiedy odzyskał siły, podjął decyzję powrotu do kraju.

Tu uregulował sprawy związane ze studiami lekarskimi. Dyplom lekarza na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego otrzymał 11 sierpnia 1945 r. [8]. Zaproponowano mu wtedy pracę w Warszawie, na Śląsku i w Olsztynie. Wybrał stanowisko nadzwyczajnego komisarza do walki z epidemiami w Okręgu Mazurskim, gdzie szerzyły się epidemie duru brzuszkiego i plamistego, zimnicy, błonicy, chorób wenerycznych, świerzbu.

1 września 1945 r. został mianowany nadzwyczajnym komisarzem do walki z epidemiami w Okręgu Mazurskim i lekarzem epidemicznym Filii Państwowego Zakładu Higieny w Olsztynie [5, 8]. Od 1 stycznia 1948 r. do 31 grudnia 1950 r. był kierownikiem Oddziału Sanitarно-Epidemiologicznego Wojewódzkiego Wydziału Zdrowia i jednocześnie kierownikiem Oddziału Epidemiologii Filii Państwowego Zakładu Higieny w Olsztynie. Pracował również jako lekarz w Miejskiej Poradni Przeciwgruźliczej i pełnił obowiązki pełnomocnika naczelnika Wojewódzkiego Wydziału Zdrowia. 31 maja 1953 r. odszedł ze stanowiska kierownika Oddziału Epidemiologii Wojewódzkiej Stacji Sanitarно-Epidemiologicznej do Ministerstwa Zdrowia w Warszawie na stanowisko naczelnika Wydziału Zakazań Szczególnie Niebezpiecznych oraz Wydziału Przeciwepidemiologicznego. Później kierował Laboratorium Technologicznym Dezynfekcji, Dezynsekcji i Deratyzacji Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej, które w 1962 r. przekształcono w instytut, a ten 1 stycznia 1963 r. wszedł w skład Państwowego Zakładu Higieny. Od 1 lutego 1955 r. był adiunktem w Państwowym Zakładzie Higieny i kierował w nim pracownią parazytologii doświadczalnej.

Oprócz pracy zawodowej, podczas pobytu w Olsztynie, nie przestawał myśleć o harcerstwie i stał się jednym z założycieli powojennego harcerstwa olsztyńskiego. Był też pierwszym komendantem Chorągwi Warmińsko-Mazurskiej ZHP przez niespełna dwa lata. Zmuszono go do odejścia z tego stanowiska z przyczyn politycznych. Pomiędzy o nim przetrwała wśród starszego pokolenia harcerzy [8].

Uzyskał specjalizacje I° (1953) i II° (1954) z zakresu epidemiologii, stopień dr. n. med. na podstawie dysertacji *Badania nad epidemiologią robaczyc wywołanych wśród dzieci i młodzieży szkolnej Warszawy przez owsika, włosogłówkę i glistę ludzką*, Państwowy Zakład Higieny w Warszawie, 20 XII 1960, promotor: prof. dr Marcin Kacprzak [4]. Wykładał higienę w Szkole Pielęgniarskiej w Olsztynie oraz w warszawskich szkołach pielęgniarskich. Po przejściu na emeryturę zajął się harcerstwem. Był drużynowym i szczerpowym w latach 1957–1967 Warszawskiej Drużyny Harcerskiej im. P. Pomiana przy Szkole Zawodowej im. Michała Konarskiego w Warszawie. Drużyna ta, założona w 1916 r., została po reaktywowaniu harcerstwa w 1956 r. odbudowana przez K. Zembrzuskiego. Okres odwilży trwał jednak krótko, dlatego musiał zostawić pracę z młodzieżą harcerską w Zespole Szkół Zawodowych w 1961 r. z powodów politycznych. W 1985 r. udało mu się przy X Warszawskiej Drużynie Harcerskiej założyć terenowy Krąg Seniorów X WDH – „Twierdzą”.

Opublikował około 70 prac naukowych o chorobach odzwierzęcych, doświadczalnej glistnicy z punktu widzenia pato- i immunogenezy oraz epidemiologii pasożytów jelitowych – szczególnie tasiemczyc. Był członkiem Warszawskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Epidemiologów i Lekarzy Chorób Zakaźnych i Warszawskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Parazytologicznego.

Cechowała go wysoka kultura w codziennym obcowaniu z ludźmi. Obca mu była agresja. W życiu i w pracy był nieskazitelnie uczciwy.

Uhonorowany za pracę zawodową i społeczną odznaką „Za wzorową pracę w służbie zdrowia” (1951), Krzyżem harcerskiego odznaczenia honorowego „Za zasługę” (1947).

Zmarł 16 marca 1986 r. w Warszawie [3, 8, 10]. 21 marca 1986 r., po nabożeństwie żałobnym w kościele św. Karola Boromeusza na Powązkach, spoczął na miejscowym cmentarzu. Na pogrzebie była obecna kadra X WDH, udowadniając istnienie założonej przez niego „Twierdzy”. W pogrzebie wzięła udział delegacja Warmińsko-Mazurskiej Chorągwi Harcerskiej ze sztandarem. Pozostawił żonę Danutę z Rapackich, dwie córki i syna.

PIŚMIENNICTWO

1. Bednarski Z.M.: *Lekarze Warmii i Mazur 1945–1995. Słownik biograficzny*. Roczn. Med., 1997; 5(1): 193.
2. Bednarski Z.M.: *Lekarze Warmii i Mazur 1945–1999. Słownik biograficzny*. Roczn. Med., 2000; 8(1): 146–148.
3. Jakubski R.: list do autora z 19 listopada 1997 r. z kserokopiami trzech nekrologów.
4. *Katalog rozpraw doktorskich i habilitacyjnych 1959–1961 Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego*. PWN, Warszawa 1962: 526.
5. Skrobacki A.: *Album lekarzy pionierów Okręgu Mazurskiego 1945–1946*. Olsztyn 1980: 7, 158–160.
6. *Spis fachowych pracowników służby zdrowia*. Warszawa 1961: 329.
7. *Spis fachowych pracowników służby zdrowia*. Warszawa 1964: 405.
8. Wiśniewska M.: *Konrad Zembruski (8 III 1915 – 16 III 1986)*. Kronika Warszawy, 1987: 195–199.
9. Woźniewski Z.: *Polski almanach medyczny na rok 1956*. Warszawa 1957: 401.
10. „Życie Warszawy” z 20 marca 1986 r. – nekrolog autorstwa przyjaciół z Szarych Szeregów.